

Съвременните руско-японски отношения и проблемите на международната сигурност. Нако Стефанов, Ивайла Алексова

Съвременните руско-японски отношения и проблемите на международната сигурност

Нако Стефанов

Ивайла Алексова

Modern Russo-Japanese relations and international security problems

Nako Stefanov

Ivaila Aleksova

Résumé:

Problems of international security are always up to date and play key role in the global politics and international relations. Today, under the conditions of increasingly turbulent political and economic interactions, these problems are undoubtedly in the focus of public attention in the world as a whole.

The region of Eastern Asia, where the most significant geopolitical and geo-economic powers in today's world – USA, China, the Russian Federation and Japan directly "meet" is of a particular interest of the current report. On the other hand, one of the areas situated in the same region where international security is put on the highest risk is the Korean Peninsula.

The main objective of the present report is to review and evaluate the relationships between two important "players" on the international arena such as Russia and Japan. The bilateral relations are undeniably with high contribution to the maintenance of international security at regional and global level. The achievement of this goal is accomplished thanks to the following tasks, structured in the main sections of the current work:

- International security in the context of the East Asian region;
- Russo-Japanese relations - an overview of key events in political and economic interactions in the XXI century;
- Russia-Japan interactions at regional and global levels through the prism of international security problems.

On the basis of the implementation of these tasks appropriate conclusions have been made. Those conclusions have been directly related to the achievement of the stated objectives.

Key words: Russia, Japan, Russo-Japanese relations, international security, East Asia region, regional and global levels of international security

Въведение

Проблемите на международната сигурност са винаги актуални и играят ключова роля в сферата на глобалната политика и междустранови взаимодействия. Днес в условията на засилваща се турбулентност на политически, икономически и прочее взаимодействия тези проблеми са безспорно във фокуса на общественото внимание в света като цяло.

С особен интерес тук се ползва регионът на Източна Азия, който е място, където пряко се „срещат“ най-значими геополитически и геоикономически сили – САЩ, Китай, Руската федерация и Япония. От друга страна в рамките на същия този регион присъства една от зоните с най-високо „напрежение“, представляваща определен риск за международната сигурност – Корейския полуостров.

Основна цел на дадения доклад е разглеждането и оценката на отношенията на два такива важни „играчи“ на международното поле като Русия и Япония, чийто взаимоотношения са с безспорен принос за поддържането на международната сигурност като на регионално, така и на глобално равнище. Постигането на тази цел се осъществява чрез следните задачи, структурирани в основните раздели на разработката:

- Международната сигурност в контекста на региона на Източна Азия;
- Руско-японските взаимоотношения – преглед на ключови събития в план политически и икономически взаимодействия през XXI век;
- Взаимодействията Русия-Япония на регионално и глобално равнище през призмата на проблемите на международната сигурност.

На основата на осъществяването на тези задачи се правят съответните изводи, имащи пряко отношение към постигането на поставената цел.

Международната сигурност в контекста на региона на

Източна Азия

Международната сигурност разбираема най-общо като комплекс от действия и политики на отделни държави и международни организации с цел осигуряване на взаимна сигурност в най-различни аспекти – политически, икономически, военни, природно-екологически и прочее, може да бъде разглеждана на две базови равнища – регионално и глобално.

Несъмнено между тези две базови равнища има пряка връзка и взаимодействия. Това е особено вярно, когато отделните регионални „играчи“ притежават военен, политически, икономически и социо-културен капацитет, който ги прави едновременно с това и глобални сили.

Именно такъв е случаят с региона на Източна Азия, където три глобални държави – Китай, Руската федерация и Япония имат преки сухопътни и морски граници. Това прави този регион сред най-важните в света от гледна точка на международната сигурност. И това е още по-вярно, когато се има предвид, че свръхдържавата САЩ също има своето пряко военно-политическо присъствие в региона чрез своите бази в Република Корея и в Япония.

Предвид гореказаното от гледна точка на международната сигурност регионът Източна Азия може да бъде разгледан също на две нива:

- Регионално ниво на международната сигурност в зоната на Източна Азия;
- Глобално ниво на международна сигурност в контекста на региона Източна Азия.

Регионално ниво на международната сигурност в зоната на

Източна Азия

Регионалното ниво на международната сигурност в зоната на Източна Азия следва да се разглежда през призмата на следните междудържавни отношения:

- Руско-японските отношения;
- Японо-китайските отношения;
- Руско-китайските отношения;
- Отношенията КНР – Република Китай(Тайван);

- Отношенията Япония – Република Китай(Тайван);
- Отношенията КНДР – КНР;
- Отношенията КНР – Република Корея;
- Отношенията КНДР – Република Корея;
- Отношенията КНДР – Япония;
- Отношенията Република Корея - Япония;
- Отношенията КНДР – Русия;
- Отношенията Русия –Република Корея.

Ако може да се класифицира досегашната динамика на тези взаимоотношения от позицията на критерия за равнище на проблеми и риск по отношение на международната сигурност следва да се оформят следните групи:

1. Безпроблемни или безрискови междудържавни отношения: Русия-КНР, Русия-Тайван, Русия-КНДР, Русия-РКорея, КНР-КНДР, РКорея-Тайван, Япония-Тайван;
2. Слабопроблемни или нискорискови междудържавни отношения – Русия-Япония, КНР-Япония, РКорея-Япония;
3. Силнопроблемни или рискови междудържавни отношения – КНДР-РКорея, КНР-Тайван

Несъмнено тази класификация обобщава не просто досегашната динамика, а отразява най-вече текущото състояние на горепоказаните междудържавни отношения. Следва да отбележим, че тя в никакъв случай не гарантира от възникването на проблеми или обратното - решаването на такива в някакво обозримо бъдеще, така че в перспектива може да се наблюдава разместване в групите.

Глобално ниво на международна сигурност в контекста на региона Източна Азия

От позицията на глобалното ниво на взаимодействия, т.е. от позицията на субектността в геополитически и геоикономически план регионът Източна Азия следва да се разглежда като „кръстовище“ на взаимоотношения и сблъсък на трите ключови геополитически блока:

- „Западен блок“ представен от САЩ, при което от дадения регион освен самите САЩ в този блок влизат още Япония, РКорея и Тайван;
- Евразийски блок, представен от РФ;
- Източноазиатски блок в лицето на КНР, към който гравитира КНДР.

Тези три блока имат сложна, многоизмерна, разносъставна, неравновесна, вътрешно и външнопротиворечива динамика на взаимоотношения. Така например в измерение икономика и геоикономически взаимодействия „Западният блок“ е водещ, но пък КНР демонстрира ускорено догонване. РФ, въпреки че значително изостава по съвкупен брутен вътрешен продукт от другите два геополитически блока, определено се ползва с най-висока степен на самодостатъчност като ресурсно осигуряване.

В план стратегически ядрен баланс САЩ и РФ са в равновесие, но и Китай през последните години се стреми да се включи в този баланс. В технологическата съставна на взаимодействията „Западният блок“ в лицето на САЩ, Япония и т.н., е безспорен лидер, макар и тук да се наблюдава ускорено догонване от страна на Китай. „Евразийският блок“ е смятан за изоставащ, но ако се включат военните технологии, ситуацията става доста по-различна.

От такава гледна точка като се вземе предвид, че ситуацията на глобално равнище се решава в най-значителна степен от геополитическия триъгълник САЩ-КНР-РФ, става ясно, че глобалният баланс до голяма степен се определя от равновесието в гореспомнатия геополитически триъгълник.

Руско-японските взаимоотношения – преглед на ключови събития в план политически и икономически взаимодействия през XXI век

Базови формати на руско-японските отношения до началото на XXI век

Руско-японските отношения имат най-малко 300-годишна история, в рамките на която могат да се отбележат три основни периода на взаимодействия, протекли в следните формати:

- Руска империя-Япония;
- СССР-Япония;
- Руска федерация-Япония.

В рамките на първите два формата тези отношения преминават през две официално обявени

войни – Руско-японската и Втората Световна война и една относително „неофициална“ – интервенцията на Япония в зоната на руския Далечен Изток и Сибир. Като цяло те се характеризират с конфликти, проблеми и дистанциране на двете страни една от друга. Определено може да се каже, че за всеки от двата субекта в тези отношения, т.е. и за Русия, и за Япония, противоположната страна е източник на значително недоверие в междудържавните взаимодействия.

В рамките на третия формат - РФ-Япония до началото на XXI век, могат да се отбележат два етапа:

- 1991-1996 г. – През този етап въпреки наследени проблеми като спора за Южнокурилските острови (по руската терминология) – Северните територии (по японската терминология), отношенията бележат известно „разтапяне на ледовете“. От една страна за това съдейства факта на спад на идеологическата конфронтация на международно равнище предвид капиталистическата трансформация на Руската федерация. От друга страна то е свързано с надеждата на Япония, че в рамките на управлението на президента Елцин проблемът ще бъде решен в полза на Страната на изгряващото слънце. Повод за такава надежда дава атлантическата ориентация на външният министър Козирев и прояпонските симпатии на ключови фигури в неговия екип като, например заместник-министъра (1991-94 г.) Кунадзе Г.Ф.;
- 1996-2000 г.- В рамките на този етап външен министър на РФ става Евгени Примаков, който преследва национални интереси във всички посоки, включително и на Изток.

Ключово събитие за интензификацията на отношенията е преминаването на японски бойни кораби през Охотско море, а не през прохода Соя както е до този момент. Американският изследовател Фъргюсън (J. Ferguson) оценява руското приемане на този факт като недвусмислен израз за начало на затопляне на връзките.

Няколко са важните събития и срещи, целящи да разрешат териториалните проблеми и да постигнат подписване на мирен договор между Япония и Руската Федерация. Това са:

- Токийската декларация от 1992-1993;
- Срещата в Красноярск-1997;
- Хавана 1998.

Фактически 90-те години на XX век като подпериод в руско-

японските отношения са белязани от знака на териториалния проблем между двете страни. Въпреки че се прават опити за по-широко взаимодействие, особено в икономическата област, резултатите не са толкова обнадеждаващи. Причините са различни. Така, например, за Япония в зоната на Източна Азия все по-голяма роля в икономически план започва да играе КНР предвид нейната ускорена стопанска динамика.

От друга страна в Руската федерация през тези години се тръгва към трансформация на стопанството към частно-капиталистически пазарен модел на развитие, което води до значителен спад в икономическата активност, особено в зоната на Сибир и Далечния изток. Всичко това допринася за определен спад в стопанските взаимодействия, даже по сравнение с предходния период на формата СССР-Япония.

Началото на XXI век в руско-японските отношения

В първото десетилетие и началото на второто десетилетие на XXI век руско-японските отношения се развиват по траекторията на колебателна крива.

От една страна се наблюдават редица положителни явления. Например, Япония получава подкрепата на Москва по въпроса за реформата на ООН и разширяване на Съвета за сигурност и включването на Япония в качеството на пълноправен постоянен член в него.

От друга страна по линия на Токио РФ получава подкрепа за влизането като пълноценен партньор в международни формати за глобално сътрудничество и взаимодействие като „Срещите на 8-те“, МВФ, СТО - и регионалните като АПЕС.

Полза и за двете страни се появяват и в търговско-икономическото сътрудничество, най-ярките примери за които са:

- Изпълнението на проекта "Сахалин-1" и началото на работата по проекта "Сахалин-2";
- Изграждането и пускането в експлоатация на завод за производство на втечен газ в Сахалин;
- Началото на строителството на тръбопровода Източен Сибир - Тихия океан;
- Изграждането на поточните линии на автомобилните компании, "Тойота" и "Нисан" в западната част на Руската федерация;
- Подписването на споразумение през 2009 г. за сътрудничество в областта на ядрената енергетика, за ядрени изследвания и за мирното изследване на космическото пространство.

От друга страна тези взаимоотношения продължават да се осъществяват под знака на териториалния спор между двете страни. Така например на 16 юли 2008 г. японското правителство публикува нова насока в учебниците, според която Япония има суверенитет над Курилските острови.

На 1 ноември 2010 тогавашният руски президент Дмитрий Медведев посещава остров Кунашир. Фактически за първи път след края на Втората световна война руски лидер посещава спорните територии. Той описва Курилските острови като много важен регион за Русия и с това си изказване предизвиква японската общественост. Текущият в момента японски министър-председател Наото Кан обобщава посещението на Медведев като "разочароващо".

След разгорещаването на спора през февруари 2011 г. президентът Дмитрий Медведев нарежда значително усилване на руската отбрана на Курилските острови

Врх в руско-японските отношения във второто десетилетие на XXI век става посещението в Москва през април 2013 г. на японския министър-председател Шиндзо Абе. Тази визита преминава на фона на новата политика на Абе за активизация на японската икономика(и политика), т.нар. „абеномика“. Срещата Путин-Абе завършва с подписване на съвместно Заявление.

В това заявление са отчетени пожеланията на Москва за разширяване на сътрудничеството в областта на управление на градските агломерации, медицината и фармацевтиката. Записани са също моменти за засилване на обмена във военната област, засилване на борбата срещу тероризма и пиратството. Същото може да се каже за пасажи за насърчаване на сътрудничеството в Източен Сибир и Далечния Изток.

Японските инвестиции в тези области се разглеждат в Русия като значителен принос за изпълнението на наскоро приетата в РФ държавна програма за "Социално-икономическо развитие на Далечния Изток и региона на Байкал".

Реверанс на Москва към японския партньор може да се счита осъждането на КНДР, доколкото в Заявлението е записано, че "въпреки призивите на международната общност (КНРД- б.м.) упорито не желае да се откаже от ядрените си оръжия и балистични ракети."

Характерно е това, че в съвместното заявление липсва темата за териториалния спор между двете страни, а само се подчертава, че „двамата лидери се съгласиха, че ситуацията, в която - след 67 години след края на Втората световна война - между Русия и Япония, няма мирен договор, е ненормална. С цел по-нататъшно развитие на отношенията между двете страни и създаването на широко руско-японско партньорство в XXI век, двамата лидери изразиха своята решимост за преодоляване на различията в позициите на страните за да сключат мирен договор...“

В крайна сметка може да се каже, че интересите на Русия във взаимоотношенията с Япония са:

- Чрез многостранна дипломатия и широки плодотворни търговско-икономически връзки, включително с Япония да възстанови статута си на глобална сила;
- Чрез урегулиране на граничните спорове с такива страни като Япония и КНР да осигури стабилност на страната по периферията, включително руския Далечен Изток;
- Чрез икономическо и научно-техническо сътрудничество с Япония да ускори развитието на руския Далечен Изток и Сибир – стопански и демографски.

Японските интереси в тези отношения биха могли да бъдат сведени до следните по-важни точки:

- Необходимостта от ресурсно осигуряване на стопанското развитие на Япония особено на фона на провежданата политика на „абеномика“, имаща за цел ускоряване на икономическия растеж;
- Включване на Русия в политиката за въздействие върху КНДР;
- Привличане на РФ към създаване на чувство за съвместна тревога по повод на растящата мощ на КНР.

Взаимоотношенията Русия-Япония на регионално и глобално равнище през призмата на проблемите на международната сигурност през XXI век

Засягащите международната сигурност ключови проблемни ситуации, имащи място в руско-японските взаимоотношения може да класифицираме в следните три групи:

- Оставащи основно в рамките на регионалното равнище на международна сигурност източноазиатски проблемни ситуации, които в една или друга степен засягат руско-японските взаимоотношения;
- Надхвърлили регионалното равнище и станали част от глобалните проблеми на международна сигурност източноазиатски проблемни ситуации, които в една или друга степен засягат руско-японските взаимоотношения;
- Глобални проблемни ситуации на международната сигурност, които в една или друга степен засягат руско-японските взаимоотношения.

Оставащи основно на регионалното равнище на международна сигурност източноазиатски проблемни ситуации, които в една или друга степен засягат руско-японските взаимоотношения

Съществуват няколко такива проблемни ситуации, а именно:

- Спор за Южнокурилските острови по руската терминология и Чишима по японската, намиращи се под юрисдикция на РФ, за които Япония претендира, но никой друг от регионалните съседни не подкрепя японските претенции. Русия и Япония се намират в пряко противоборство по отношение на този спор;
- Спор за островите Токто(Докдо) по корейската и Такешима по японската терминология, намиращи се под юрисдикцията на Южна Корея. За тези острови Япония претендира. Срещу тези претенции е против и КНДР, въпреки напрегнатите отношения на Северна с Южна Корея. По отношение на този спор РФ демонстрира неутрална позиция, макар и с непряко изразена симпатия към корейската позиция;
- Спор за островите Сенкаку по японската терминология и Дяюйдао по китайската, намиращи се под юрисдикцията на Япония. За тях претендира КНР. Въпреки «граповите отношения» между КНР и Тайван, последният е склонен да подкрепи КНР. РФ демонстрира неутрална позиция, като се старее този неутралитет да не повлияе върху партньорските отношения с КНР.

Надхвърлили регионалното равнище и станали част от глобалните проблеми на международна сигурност източноазиатски проблемни ситуации, които в една или друга степен засягат руско-японските взаимоотношения

Следва да се споменат две такива източноазиатски проблемни ситуации, трансформирали се в глобални проблеми на международната сигурност:

- Ситуацията, свързана с отношенията КНР-Тайван;
- Ситуацията, свързана със стремежа на КНДР да се превърне в ракетно-ядрена държава;

По отношение на първата проблемна ситуация форматът на руско-японските взаимоотношения демонстрира «класически характер», т.е. такъв, какъвто се е създал в годините на «Студената война» - РФ е склонна да подкрепи КНР, а Япония е в блок със САЩ - Тайван.

Доста по-нетривиален е форматът на руско-японските взаимоотношения във връзка с втората ситуация. На дадения момент Русия и Япония демонстрират близки позиции, изразени в стремеж да се съхрани статуквото на Корейския полуостров, т.е. КНДР да бъде «убедена» да се откаже от желанието да се трансформира в ракетно-ядрена сила и да бъде призната като такава, т.е. светът да се съгласи с промененото статукво.

Глобални проблемни ситуации на международната сигурност, които в една или друга степен засягат руско-японските взаимоотношения

Глобалната проблематика, свързана с международната сигурност, имаща място в руско-японските

взаимоотношения, може да бъде класифицирана в няколко формата:

- Формат на позитивни взаимодействия между Русия и Япония;
- Формат на противопоставяне между Русия и Япония;
- Формат на относително неутрални взаимодействия между Русия и Япония.

Позитивни взаимодействия между Русия и Япония във връзка с глобални проблеми на международната сигурност

В такъв формат се развиват руско-японските взаимоотношения в такива области като:

- Международен тероризъм и пиратски нападения на море;
- По въпросите на укрепването на ролята на ООН в международните отношения, доколкото Япония се стреми да стане постоянен член на Съвета за сигурност на ООН и РФ оказва и поддръжка в такава насока;
- Сътрудничество в такива платформи по въпросите на Корейския полуостров като групата „2+4“ – КНРД и РКорея + САЩ, КНР, РФ и Япония;
- Други.

Противопоставяне между Русия и Япония във връзка с глобални проблеми на международната сигурност

В рамките на XXI век в този формат, макар и с нисък праг на противопоставяне, се развиват взаимоотношенията между Русия и Япония по такива глобални въпроси на международната сигурност като:

- Войната в Персийския залив и участието на Япония в нея;
- Гражданската война в Сирия;
- Развитието на ядрената енергетика в Иран;
- Военното сътрудничество между РФ и КНР.

Като цяло по тези въпроси едната или другата страна изразява загриженост без, обаче, подобна позиция официално или неофициално

(чрез коментари в средствата за масови комуникации, заявено отношение от различни влиятелни обществени сили и т.н.) изразена да води до значително охлаждане на взаимоотношенията.

По редица други глобални проблеми на международната сигурност форматът на взаимоотношенията РФ и Япония като правило може да се характеризира като относително неутрален.

Заключение

На основата на прегледа на руско-японските взаимоотношения и взаимодействия през призмата на проблемите на международната сигурност може да се направят следните по-важни изводи:

- Преките взаимоотношения между РФ и Япония се характеризират с нерегулиран териториален спор и нерешен проблем свързан с подписване на мирен договор, свързан с Втората Световна война;
- На регионално равнище – региона на Източна Азия – съществуват области, където се демонстрира сътрудничество, макар и да има такива, където подобно липсва или обратното присъства противопоставяне;
- Подобна е ситуацията и по отношение на проблемите на международната сигурност на глобално равнище;
- Съществува значително по-голям потенциал за сътрудничество между двете страни по дадените въпроси, отколкото е днешното състояние.

Използвани източници

[1] Крупяно М.И., Л.Г. Арешидзе. США и Восточная Азия. Борьба за новый порядок.

М.Международные отношения, 2010;

[2] Ferguson, J.Nordpolitik: Japan's New Russia Policy.1998;

[3] [www.mva.gov.bg](#)2013.03.05,03.06(Преглед на стратегиите в Източна Азия 2013 г. Министерство на отбраната, Институт по отбраната.2013).

[4] <http://www.euronews.net/2010/11/01/russiajapan-row-over-medvedev-island-visit/>

[5] http://en.wikipedia.org/wiki/Kuril_Islands_dispute#Reinforcement_of_defences

[6] <http://special.kremlin.ru/transcripts/18000>

автори:

Проф. дфн. Нако Стефанов-ФКНФ, Софийски Университет 'Св. Климент Охридски'

Ивайла Ивайлова Алексова, докторант първа година по специалност Политически науки (Международни отношения), Философски факултет, СУ. 'Св. Климент Охридски'